

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2019-2-64-7>
УДК 330.3

Пономарьова О.Б.

старший викладач кафедри державних,
місцевих та корпоративних фінансів,
Університет митної справи та фінансів
Таран О.В., Дейнека Н.В.
магістри,
Університет митної справи та фінансів

**Ponomarova Oksana, Taran Oksana,
Deineka Nastasiya**
University of Customs and Finance

СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

LIFE INSURANCE IN UKRAINE: CURRENT STATUS AND DEVELOPMENT PROSPECTS

У статті досліджено сутність поняття «Life-страхування». Сфера страхування життя є основою для розвитку інвестиційного сектору у провідних країнах світу, тому його розвиток в Україні також може стати джерелом для зростання інвестицій. Проте нині сектор страхування життя не спроможний повною мірою задовольняти навіть потреби населення, тому потребує розвитку та більш детального дослідження. У статті розглянуто роль даного виду страхування на українському страховому ринку у складі соціального пакету та його соціальну значущість на ринку праці. Досліджено динаміку основних показників страхового ринку України та визначено основні тенденції розвитку ринку Life-страхування. Проаналізовано діяльність найбільших компаній зі страхування життя на українському ринку. Визначено основні переваги та недоліки накопичувального та інвестиційного (unit-linked) страхування життя. Автори виявили нагальні проблеми страхування життя в Україні та пенсійного страхового забезпечення населення, а також запропонували шляхи їх оптимального вирішення.

Ключові слова: страхування життя, соціальний пакет, unit-linked, накопичувальне страхування життя, недержавні пенсійні програми, український страховий ринок.

В статье исследована сущность понятия «Life-страхование». Сфера страхования жизни является основой для развития инвестиционного сектора в ведущих странах мира, поэтому его развитие в Украине может стать источником для роста инвестиций. Однако в настоящее время сектор страхования жизни не способен в полной мере удовлетворять даже потребности населения, поэтому нуждается в развитии и более детальном исследовании. В статье рассмотрена роль данного вида страхования на украинском страховом рынке в составе социального пакета и его социальная значимость на рынке труда. Исследована динамика основных показателей страхового рынка Украины и определены основные тенденции развития рынка Life-страхования. Проанализирована деятельность крупнейших компаний по страхованию жизни на украинском рынке. Определены основные преимущества и недостатки накопительного и инвестиционного (unit-linked) страхования жизни. Авторы обнаружили насущные проблемы страхования жизни в Украине и пенсионного страхового обеспечения населения, а также предложили пути их оптимального решения.

Ключевые слова: страхование жизни, социальный пакет, unit-linked, накопительное страхование жизни, негосударственные пенсионные программы, украинский страховой рынок.

The essence of the concept of "Life insurance" is explored in the article. The unstable socio-economic situation in Ukraine makes the problem of the development of the insurance services sector very relevant. Life insurance is a promising direction of insurance development in Ukraine and in developed countries of the world. The

life insurance field is the basis for the development of the investment sector in the leading countries of the world. Therefore, its development in Ukraine can also be a source of investment growth. However, the life insurance sector is not yet able to fully meet even the needs of the population and therefore needs development and more detailed research. In this work the dynamics of the main indicators of the insurance market of Ukraine was studied and the main trends of the life-insurance market development were determined. The activity of the largest life insurance companies on the Ukrainian market has been analyzed for several years and the dynamics of their development is revealed. "Life-insurance" is an important part in the system of insurance protection of the interests of citizens. In this regard, the article examines the role of this type of insurance in the Ukrainian insurance market as part of the social package and its social significance in the labor market. Employee insurance against accidents at work is a requirement of time and is becoming widespread at Ukrainian enterprises. Therefore, insurance products offered by insurance companies to corporate clients were analyzed. In Ukraine, at the state level, accumulative pension insurance is being implemented. Insurers who have programs for retirees actively take up this initiative, offering more favorable conditions than state-owned ones. Accordingly, the emergence of new insurance products of pension targeting, which will promote the development of not only insurance, but also pension provision of the population. The work outlined the main advantages and disadvantages of unit-linked life insurance. The authors identified urgent problems of life insurance in Ukraine and pension insurance provision of the population, characterized the prospects of corporate insurance development, and also suggested ways of their optimal solution taking into account the current state of life insurance in Ukraine.

Key words: *life insurance, social package, unit-linked, cumulative life insurance, non-state pension programs, Ukrainian insurance market.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах значну роль у забезпеченні страхового захисту здоров'я і життя кожного громадянина відіграє не лише теоретичне осмислення процесу страхування життя, але і його практична реалізація. Соціальна значущість страхування постійно зростає й охоплює все більші сфери діяльності людини, відповідно, виникає необхідність постійного дослідження динаміки розвитку послуг зі страхування, що повинні відповідати сучасним ризикам, а також виявлення нових сфер використання страхових послуг у рамках розвитку бізнесу.

Страховий сектор, зокрема страхування життя, у сучасних умовах глобалізації, євроінтеграції та в силу недостатньої розвиненості на українському ринку вимагає детального дослідження, визначення перспектив та тенденцій розвитку, тому у цьому плані важливою є актуалізація досліджень з урахуванням раніше здобутих напрацювань та виявлення нових напрямів застосування продуктів страхування життя з урахуванням сучасних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню дослідження страхування життя приділяють пильну увагу багато сучасних дослідників та науковців, серед яких вагомий внесок у теоретико-методологіч-

ному аспекті Life-страхування здійснили такі вчені, як О. Залетов, О. Привалова, В. Базилевич, Т. Яворська та ін.

Мета статті полягає у пошуку вирішення проблем у реалізації страхування життя на українському страховому ринку, визначенні головних стримуючих чинників та розробленні рекомендацій щодо їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Питання включення страхових послуг у соціальні програми нині набуває актуальності й у багатьох розвинених країнах світу у зв'язку з переважанням серед населення кількості людей похилого віку, а також великої кількості працівників на підприємствах із високими ризиками.

Уряди цих країн своїми діями стимулюють участь компаній зі страхування життя у розвитку програм довгострокового накопичення для забезпечення старості, з одного боку, а також забезпечують захист споживачів – з іншого.

В Україні розвиток страхування життя відповідає тенденціям на страховому ринку загалом. Так, за темпами росту страховий ринок України в 2017 р. увійшов до ТОП-10 найбільш динамічних ринків світу [1]. У 2018 р., як і в попередні періоди, у всіх сегментах страхового ринку спостерігається тенденція до зростання обсягу послуг,

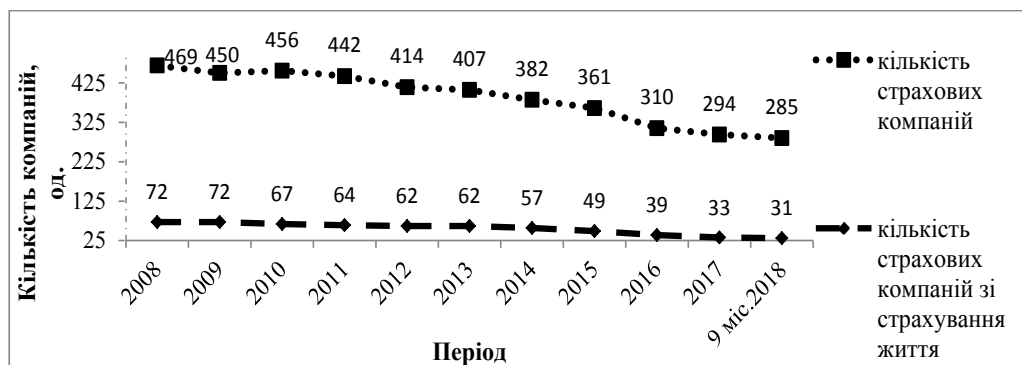

Рис. 1. Кількість страхових компаній в Україні, 2008–2018 рр.

Джерело: складено авторами на основі [2]

що надаються. Водночас, як свідчить рис. 1, загальна кількість страхових компаній на ринку України, навпаки, щороку зменшується: за аналізований період страховий ринок утратив майже 60% компаній (41 од.), що займалися Life-страхуванням.

Загальний обсяг коштів страховиків, розміщених у банках, перевищив у 2017 р. 15,4 млрд грн, або 65% коштів небанківських фінансових установ у банках. Страховиками інвестовано в ОВДП понад 6,5 млрд грн, або 28% коштів, інвестованих у цей фінансовий інструмент вітчизняними підприємствами (окрім банків). Це свідчить про акумулювання страховими компаніями значних сум коштів на страховому ринку і, як результат, інвестиційних програм в Україні [2]. Відповідні тенденції мають місце і на ринку страхування життя.

Нині розвиваються два напрями страхування життя: накопичувальне пенсійне та

страхування від нещасних випадків на виробництві, що включаються підприємствами в соціальний пакет. Із 2019 р. в Україні на державному рівні впроваджується накопичувальне пенсійне страхування.

Прогнозується, що страховики, які мають подібні програми, активно підхоплять цю ініціативу, пропонуючи вигідніші умови, ніж державні. Поки державна програма знаходиться на стадії впровадження, пенсіонери, які бажають мати достойну пенсію, можуть вибирати між накопичувальним і інвестиційним страхування життя (unit-linked) або звернутися до недержавних пенсійних фондів. Розглянемо переваги та недоліки кожного з них. Сьогодні розвиток недержавного пенсійного страхування пояснюється низкою причин. По-перше, як бачимо з табл. 1–3, протягом останніх років увесь ринок страхування життя характеризується стабільним зростанням.

Таблиця 1

Кількість договорів страхування найбільших компаній зі страхування життя в Україні, 2015–2017 рр., од.,%

Показник	2015	Питома вага	2016	Питома вага	2017	Питома вага	Темп приросту 2017/2015
МЕТЛАЙФ	168 933	25,35%	203 860	31,58%	666 950	52,20%	+295%
ТАС	82 861	12,43%	94 497	14,64%	104 043	8,14%	+25,5%
АСКА	195 629	29,36%	153 302	23,75%	235 901	18,46%	+20,6%
Всього по ринку	666 423	100%	645 568	100%	1 277 746	100%	+91,7%

Джерело: складено авторами на основі [3]

Таблиця 2

Обсяг страхових премій трьох найбільших компаній зі страхування життя в Україні, тис. грн, %

Компанія \ Показник	2015	2016	темپ приросту 2016/2015, %	2017	темп приросту 2017/2016, %
МЕТЛАЙФ	416 540	621 024	49,09%	748 464	20,52%
ТАС	257 637	285 857	10,95%	442 104,9	54,66%
АСКА	140 358	180 837	28,84%	296 491	63,95%

Джерело: складено авторами на основі [3]

Таблиця 3

Обсяг страхових виплат найбільших компаній зі страхування життя в Україні, тис. грн, %

Компанія \ Показник	2015	2016	Темп приросту 2016/2015, %	2017	Темп приросту 2017/2016, %
PZU УКРАЇНА	201 375,9	53 581	-73,39%	89 445,9	+66,94%
МЕТЛАЙФ	47 249	66 429	40,59%	99 425	+49,67%
ТАС	55 145	71 748	30,11%	108 704,8	+51,51%
АСКА	23 804	32 738	37,53%	28 093	-14,19%

Джерело: складено авторами на основі [3]

Так, наприклад, компанія «МетЛайф» утричі збільшила кількість укладених договорів, майже вдвічі збільшила обсяг страхових премій та виплат.

Ще однією причиною є падіння середньої ставки за банківськими депозитами, яка за останні роки зменшилася майже вдвічі, що є основним драйвером інтересу до альтернативних видів інвестицій.

Показники прибутковості інвестиційного страхування життя в страхових продуктах знаходяться в рамках від 8,5% до 18%, що може забезпечити швидке зростання накопичень вкладника. Проте цей інструмент прив'язаний до динаміки інших ринків і не гарантує прибутковості на відміну від банківських вкладень. До того ж у реальності страховий захист за цими програмами надається незначний. За необхідності цілеспрямовано захистити життя і здоров'я більш доцільне придбання класичного страхування життя, оскільки виплати за ним можуть досягати декількох мільйонів за внеску в кілька тисяч, чого не скажеш про інвестиційне страхування, де в разі смерті клієнт отримує 100% від внеску або 200% у разі смерті в результаті нещасного випадку [4].

Споживачі і банки вважають інвестиційне страхування життя перспективним інструментом збільшення капіталу, спираючись на його активний розвиток на міжнародному рівні. Але його реальна динаміка в умовах недосконалого українського законодавства та недостатньо сприятливого інвестиційного клімату може бути значно менш інтенсивною.

Авторами було проаналізовано структуру валових страхових премій та виплат із Life-страхування. Аналізуючи рис. 2, визначено, що найбільш стійке положення сьогодні у накопичувального страхування життя як у більш традиційного сегмента (наприклад, у страхової компанії PZU у I півріччі 2018 р. 52% страхових премій припадає саме на накопичувальне страхування).

Незважаючи на його меншу прибутковість, воно є найменш ризикованим інструментом, а тому користується великою популярністю. Щорічно ринок накопичувального страхування життя приростає стабільно на 10–20%, що пов'язано передусім із бажанням клієнта зберегти свої заощадження.

Накопичувальне страхування життя на відміну від інвестиційного дає змогу клієнту забезпечити себе фінансовим захистом [4].

Рис. 2. Структура валових страхових премій та виплат зі страхування життя станом на 31.12.2017 (млн грн) [3]

Перевагою такого виду страхування є чітке розуміння розміру прибутку за підсумками інвестиції, чого не може гарантувати більш ризиковий інструмент інвестиційного страхування життя.

Ризиковий характер продуктів інвестиційного страхування життя також посилюється неврегульованим характером коефіцієнта участі в інвестуванні. Коефіцієнт участі визначає те, яку частину доходу від інвестицій у кінцевому підсумку отримав клієнт, однак нині немає чітко визначеної вимоги до встановлення даного параметра.

У перспективі ринок очікує зростання інвестиційного страхування життя в силу продовження падіння ставок за банківськими вкладками. Однак протягом трьох-п'яти років не можна виключати того, що саме цей сегмент буде скорочуватися. При цьому накопичувальне страхування життя, навпаки, очікувано вийде на новий рівень розвитку. Передумови до цього створює сама держава через програми підвищення фінансової грамотності населення, нагадуючи людям про необхідність подбати про доходи в пенсійному віці, а також про сім'ю, просуваючи реформування пенсійної та медичної систем.

Під час аналізу структури валових страхових премій та виплат зі страхування життя, яка представлена на рис. 2, зроблено висно-

вок про те, що страхові компанії пропонують досить широкий спектр програм із можливістю накопичення та отримання додаткового прибутку. Серед них є також спеціалізовані пенсійні програми, які здатні забезпечити клієнту «другу пенсію» та гідне життя після досягнення похилого віку, проте їхня частка у загальному портфелі все ще незначна (до 1%) і потребує розвитку.

Проаналізувавши рис. 3–5, бачимо, що кількість застрахованих громадян перевищує кількість договорів страхування. Це пояснюється тим, що в Україні розвивається корпоративне страхування життя, пов'язане з укладенням колективних договорів страхування, які входять до складу соціального пакету.

У поточних умовах соціальний пакет є одним із необхідних складників системи управління організацією. Найвищу активність у наданні соціальних пакетів проявляє сектор FMCG (23%), на другому місці – IT і телекомунікації, на третьому – фінансовий сектор (переважно банки).

Соціальний пакет здебільшого надають компанії з іноземним капіталом та з чисельністю персоналу від 101 до 500 осіб.

У нинішніх економічних умовах України значимість соціального пакета загострилася. У попередні часи він використовувався для залучення гідних фахівців та утримання

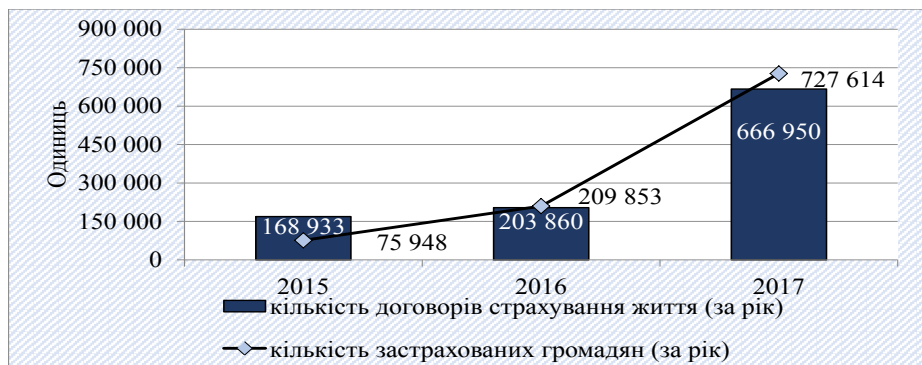

Рис. 3. Кількість страхових договорів та застрахованих осіб компанії «МетЛайф»

Джерело: складено авторами на основі [3]

Рис. 4. Кількість страхових договорів та застрахованих осіб компанії «ТАС»

Джерело: складено авторами на основі [3]

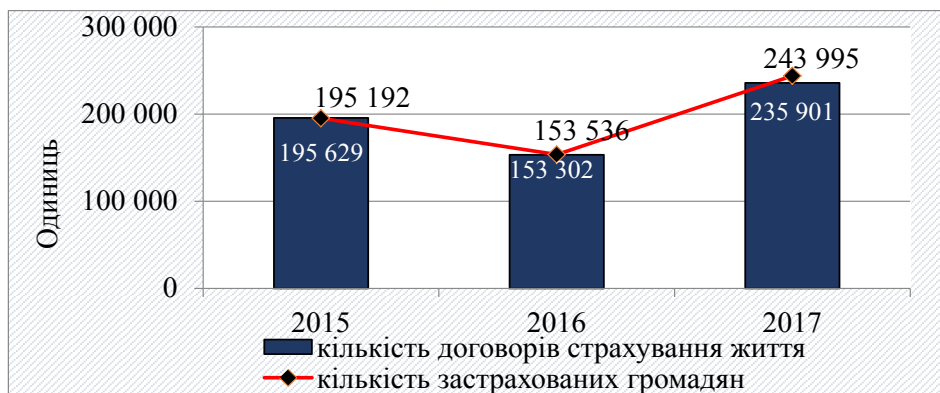

Рис. 5. Кількість страхових договорів та застрахованих осіб компанії «АСКА»

Джерело: складено авторами на основі [3]

Таблиця 4

Основні показники діяльності СК «МетЛайф» у корпоративному сегменті, од., тис грн

Показник	2015	2016	Відхилення,%
Кількість застрахованих осіб за корпоративними договорами	20 444	21 494	+5,14%
Виплати за корпоративними договорами (тис грн)	7 296	8 866	+21,52%
Страхові премії за корпоративними договорами (тис грн)	14 584	19 023	+30,44%

Джерело: складено авторами на основі [5]

найкращих співробітників, проте нині провідна роль спрямована на збереження задоволеності й лояльності персоналу [4].

До складу соціального пакета включають як базові соціальні гарантії, передбачені законодавством про працю та соціальне забезпечення, так і додаткові матеріальні блага, надання яких здійснюється роботодавцем за власною ініціативою, серед них значну частку відводять на різноманітні види страхування. Види страхування, які пропонуються на ринку страхування України для включення до соціального пакету: добровільне медичне страхування працівників; корпоративне страхування життя; страхування здоров'я на випадок хвороби; страхування працівників від нещасних випадків; туристичне страхування для юридичних осіб.

Укладення договору страхування життя та здоров'я персоналу – звичайна практика у розвинених країнах Європи та світу, адже наявність страхового захисту чи пенсійної програми, виплати за якими здійснюються понад гарантовані державою стандарти, є суттєвою частиною соціального компенсаційного пакету підприємства та вигідно вирізняє такого працедавця серед інших конкурентів на ринку праці.

З іншого боку, працівник, що має оплачене працедавцем страхування, відчувається більш захищеним, має додаткову мотивацію до праці, цінує своє робоче місце та є більш лояльним до працедавця.

При цьому компанія гарантує індивідуальний підхід до кожного корпоративного клієнта, що враховуватиме його реальні потреби та можливості: підприємству буде запропоно-

ваний страховий продукт, який передбачатиме захист від страхових ризиків, актуальних саме для цього підприємства, з розмірами страхових виплат, які забезпечать суттєву фінансову допомогу працівникам та їхнім родинам.

Завдяки цим перевагам корпоративне страхування широко застосовується за кордоном і має тенденцію до розвитку в Україні, де беззаперечним лідером залишається страхова компанія міжнародного рівня «МетЛайф».

Як видно з табл. 4, усі основні показники діяльності «МетЛайф» у корпоративному секторі мають тенденцію до зростання.

За I півріччя 2018 р. виплати на користь клієнтів «МетЛайф» в Україні, застрахованих за корпоративними договорами страхування, становили понад 7 млн 742 тис грн. Це на 85,5% більше, ніж за I півріччя 2017 р. Середній розмір страхової виплати від «МетЛайф» у I півріччі 2017 р. становив 19 тис 110 грн, у I півріччі 2018 р. зріс майже у півтора рази, до 28 572 грн [6].

Отже, якісний соціальний пакет, який надається роботодавцем, вирішує багато проблем як страховиків, так і страхувальників, а крім того й роботодавців. Але для гарантованого отримання обіцяних послуг необхідне офіційне працевлаштування, що є однією з головних проблем у державі. Для вирішення цієї проблеми необхідна реорганізація всієї системи працевлаштування, але найбільш результативним показником стане стійка економічна система держави.

Висновки. Потенціал розвитку українського ринку страхування життя, за свідченнями аналітиків, дуже великий. Розвиток вітчизняного ринку страхових послуг дає змогу акумулювати значні довгострокові

інвестиційні ресурси, залучаючи кошти через пенсійні програми і програми страхування життя. Отже, у разі виконання певних умов можна досягти високих результатів у розвитку страхового ринку, що в комплексі поліпшить стан усієї держави.

Вдалим вважається підхід, коли держава бере на себе відповідальність за збереження мінімальних доходів усіх громадян і водночас максимально стимулює розвиток різних форм недержавного страхування для збереження життя, здоров'я та підвищення їхніх доходів. Яскраві приклади такої адаптованої системи демонструють країни Східної Європи: Польща, Чехія, Угорщина, Словаччина та ін.

Для розвитку соціально орієнтованих страхових продуктів в Україні необхідно підвищувати довіру населення до страхування життя, проводити популяризацію проектів із захисту здоров'я на державному рівні. Ефективним вважаємо:

- 1) запровадження обов'язкового медичного страхування;
- 2) збільшення кількості та зменшення вартості пенсійних страхових продуктів із

накопичувального страхування для забезпечення доступності таких продуктів для пересічного пенсіонера;

- 3) упровадження новітніх технологій зі страхування та нових стандартів якості обслуговування у цій сфері;

- 4) у зв'язку із виникненням нових видів ризиків необхідним є збільшення видів послуг зі страхування життя.

Виконання вищенаведеного, безумовно, сприятиме підвищенню ефективності національного ринку страхових послуг, зокрема й на рівні національної економіки у цілому.

Як свідчить досвід минулих років, ринок страхування життя прямо залежить від фінансової стабільності в країні. Усі коливання національної валюти та негаразди банківської системи знаходять свій відбиток на цьому ринку. Тому хоча ринок страхування життя останнім часом і показував себе доволі стабільним та передбачуваним, його майбутнє, власне, як і будь-якого сектору економіки держави, передусім залежить від загальної ситуації в країні.

Список літератури:

1. Страховий ринок України входить в десятку динамічних ринків світу. *Ліга страхових організацій України* : вебсайт. URL: <http://uainsur.com/massmedia/57421/> (дата звернення: 15.05.2019).
2. Реєстр (перелік) наборів відкритих даних. *Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг)* : вебсайт. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Reiestr-perelik-naboriv-vidkrytykh-danykh.html> (дата звернення: 05.05.2019).
3. Статистика страхового ринку. *Форіншурер* : вебсайт. URL: <https://forinsurer.com/stat> (дата звернення: 15.04.2019).
4. Інвестиційне страхування чи накопичувальне страхування життя? *Форіншурер* : вебсайт. URL: <http://insurance-life.com.ua/articles/912> (дата звернення: 15.04.2019).
5. Фінансові показники діяльності компанії «МетЛайф» за 2016 рік. Інформаційний буклет. *МетЛайф* : вебсайт. URL: <https://www.metlife.ua/content/dam/alico/ukraine/uk/home/assets/pdf/eb-section/EB-Financial-2016.pdf> (дата звернення: 05.04.2019).
6. Результати діяльності СК MetLife Україна у корпоративному сегменті – 6 місяців 2018 року. *МетЛайф* : вебсайт. URL: https://www.metlife.ua/content/dam/alico/ukraine/uk/home/assets/pdf/eb-section/corporate_listovka_fin_Aug_2018.pdf (дата звернення: 01.04.2019).

References:

1. Strakhovyy rynek Ukrainy vkhodytj v desjatkju dynamicnykh rynkiv svitu [The insurance market of Ukraine is among the top ten dynamic markets in retinue], *Ligha strakhovykh orghanizacij Ukrainy* [League of Insurance Organizations of Ukraine]: veb-sajt. Available at: <http://uainsur.com/massmedia/57421/> (accessed 15.05.2019)

2. Rejestr (perelik) naboriv vidkrytykh danykh [Register (list) of sets of open data], *Oficijnyj sajt Nacionalnoji komisiji, shho zdijsnjuje derzhavne reghuljuvannja u sferi ryнкiv finansovykh poslugh (nackomfinposlugh)* [Official site of the National Commission, which carries out state regulation in the field of financial services markets (national financial services)]: veb-sajt. Available at: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Reiestr-perelik-naboriv-vidkrytykh-danykh.html> (accessed 05.05.2019)
3. Statystyka strakhovogho rynku [Insurance market statistics], *Forinshurer* [Forinchurer]: veb-sajt. Available at: <https://forinsurer.com/stat> (accessed 15.04.2019)
4. Investycyjne strakhuvannja chy nakopychuvaljne strakhuvannja zhyttja? [Investment or life insurance?], *Forinshurer* [Forinchurer]: veb-sajt. Available at: <http://insurance-life.com.ua/articles/912> (accessed 15.04.2019)
5. Finansovi pokaznyky dijajlnosti kompaniji «MetLajf» za 2016 rik. Informacijnyj buklet [Financial performance of the insurance company Metlife for 2016. Information booklet], *MetLajf* [MetLife]: veb-sajt. Available at: <https://www.metlife.ua/content/dam/alico/ukraine/uk/home/assets/pdf/eb-section/EB-Financial-2016.pdf> (accessed 05.04.2019)
6. Rezuljtaty dijajlnosti SK MetLife Ukrajina u korporatyvnomu seghmenti – 6 misjativ 2018 roku [Results of activity of the insurance company MetLife Ukraine in the corporate segment - 6 months of 2018], *MetLajf* [MetLife]: veb-sajt. Available at: https://www.metlife.ua/content/dam/alico/ukraine/uk/home/assets/pdf/eb-section/corporate_listovka_fin_Aug_2018.pdf (accessed 01.04.2019).